

УДК 130.2

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.49.5>

ДИСТАНЦІЇ В ЕПІСТОЛЯРНМУ ДИСКУРСІ ВАСИЛЯ СТУСА: МІЖ КОМУНІКАЦІЄЮ ТА ДИСКОМУНІКАЦІЄЮ

Юлія Доброносова

*Національний транспортний університет,
факультет економіки та права, кафедра філософії та педагогіки
вул. Михайла Омеляновича-Павленка, 1, 02000, м. Київ, Україна*

Автор пропонує оновити методологію і дослідницькі спрямування сучасної української філософії для розуміння сутності екзистенціальних викликів російсько-української війни. Актуальним визнано філософське осмислення комунікативної спрямованості людського існування у граничних ситуаціях і динаміки комунікації–дискомунікації у спадщині українських філософів і митців. Метою розгляду є виявлення медіакомунікативного смислу різних видів дистанцій в епістолярному дискурсі Василя Стуса. Автор характеризує дистантність як основу специфіки медіа листування та з'ясовує передумови появи в епістолярному дискурсі-діалозі смислових і комунікативних дистанцій. Медіа листування забезпечує комунікацію і окреслює наявність дистанцій між людьми. Дистантність є найяскравішою рисою епістолярної комунікації. В епістолярному дискурсі Василя Стуса присутні просторові, часові, комунікативні, екзистенціальні і смислові дистанції. Переживання комунікативних, екзистенціальних і смислових дистанцій пов'язане із розривами в діалозі та втратою взаєморозуміння із цінними Іншими. Тріумфом смислових і комунікативних дистанцій є відкриті звернення Василя Стуса до офіційних радянських діячів. Спільнодія просторових, часових, смислових і комунікативних дистанцій призводить до появи дистанцій екзистенціальних та увиразнення дисконікації. Його листування – свідчення зіткнення різних життєсвітів і його особистої екзистенціальної війни. Розгляд вторинних адресатів у листах Василя Стуса дозволяє помітити особливості смислових дистанцій. Автор використовує методологію філософії медіа і підходи Альфреда Шюца для аналізу медіакомунікативної специфіки епістолярного дискурсу та пропонує у майбутніх дослідженнях розглянути особливості екзистенціального переживання дистанцій у листах Василя Стуса до рідних і друзів.

Ключові слова: медіа листування, епістолярний дискурс, епістолярна комунікація, комунікативні дистанції, дисконікація.

Вступ. Актуальний етап російсько-української війни сповнений екзистенційних викликів, які потребують філософського осмислення, що спонукає українську філософію до оновлення методології і дослідницьких спрямувань та увиразнення напрямів філософського дискурсу, спроможних поєднати смислотворчий потенціал філософії як спільного дискурсивного зусилля прояснення щодо нашого само- і світорозуміння із пізнанням інтерекзистенціальних «місць сили» української культури, нині загроженої внаслідок агресії проти України. Актуальним є філософське осягнення здобутків українських філософів і митців, у спадщині яких стикаємося із пізнанням колізій комунікативної спрямованості людського існування у граничних ситуаціях, здатних увиразнити динаміку комунікації–дискомунікації. На десятому році нинішньої війни, що розгортається в часи тотальної медіатизації, в горизонті глобального поширення різноманітних форм як зла «плинного» (Зігмунт Бауман, Леонідас Донскіс), так і «затверділого» зла, що увиразнило свою силу з початку повномасштабного вторгнення в Україну російської армії, цінні дослідження

екзистенційної специфіки часів війни у культурі новітнього медіарозмаїття, та не менш важливе і продовження пізнання витоків цього медіарозмаїття і специфіки поколінь медіа, котрі нині не є масово поширеними, але мали значення для розвитку медіакультури кінця 20 століття. На перехресті згаданих дослідницьких спрямувань перебуває осмислення листування як медіа та медіального потенціалу епістолярного дискурсу Василя Стуса.

Метою нашого розгляду є виявлення медіакомунікативного смислу різних видів дистанцій в епістолярному дискурсі Василя Стуса. Її реалізація передбачає характеристику дистантності як основи специфіки листування як медіа та з'ясування передумов появи в епістолярному дискурсі-діалозі Василя Стуса смислових і комунікативних дистанцій, що ведуть до дисконунікації. Міждисциплінарне осмислення епістолярної спадщини українського письменника, перекладача і дисидента належить до популярних річищ української гуманітаристики, причому на перший план нерідко виходить розуміння ним специфіки людського існування і формується підхід до епістолярію як до дискурсу із домінантою філософських смислів. Огляд праць, присвячених філософському і міждисциплінарному пізнанню листування Василя Стуса засвідчує, що різні аспекти його культурного і ціннісного значення постають у дослідженнях Михайлини Коцюбинської [1], Володимира Кузнецова [2], Наталії Глушковецької [3], Наталії Загоруйко [4], Галини Мазохи [5; 6], Маргарити Єгорченко [7], Тетяни Михайлової [8], Лесі Юрчишин-Біловус [9]. Хоча багато парадоксальних річищ його епістолярного дискурсу недостатньо досліджені, а соціокультурний горизонт розуміння посталих в ньому смислів окреслений ескізно. У попередніх публікаціях [10; 11] ми намітили підходи до листування як медіа та до медіакомунікативного потенціалу епістолярію Василя Стуса. Розгляд різних видів дистанцій в його листуванні буде продовженням міждисциплінарного пізнання із філософською домінантою, що потребує звернення до методології феноменологічного річища філософії медіа та підходів до розуміння життєсвіту Альфреда Шюца.

Виклад основного матеріалу. Листування як медіа дозволяє комунікантам обмінюватися не лише повідомленнями й інформацією, але й смислами, водночас увиразнюючи дистанції. У минулі століття, відкривши значення епістолярної комунікації за відсутності інших варіантів спілкування з цінними Іншими, особа отримувала можливість кристалізувати ціннісні орієнтації, поєднати різні модули часу у переплетінні пізнання і самопізнання. Листуванню, як і всім поколінням медіа, притаманна подвійність: воно уможливорює комунікацію і позначає наявність дистанцій між людьми, долаючи їх. Василь Стус міг відчувати це сповна, бо більшість його листів написані до адресатів, просторово віддалених, що зумовлене бажанням не втрачати комунікативні зв'язки з ними. Медіагоризонт існування людини у другій половині 20 століття навіть в СРСР демонстрував співіснування різних медіа, з поправкою на тотальну заідеологізованість мас-медіа, несвободу і цензуру у книгодруці, недостатнє поширення телефонії. У місцях неволі, де письменник перебував значну частину життя, навіть упокорене медіарозмаїття «вимикалося» разом із можливостями усної комунікації особи із цінними Іншими, а позбавлення більшості практик комунікації було однією із характеристик «позбавлення волі». Залишалося тільки листування, медіальний потенціал котрого розростався для адресанта і адресатів, тож слабке медіа минулих століть перетворювалося на силу, здатну виконувати функцію інших медіа, набуваючи прикмет мас-медійної комунікації, і його надмірність становила небезпеку для дискурсу радянської влади. Інстинкт самозбереження радянської системи, зумовлював появу практик переривання листовної комунікації Василя Стуса для того, щоб обірвати формування смислів і цінностей та їх трансляції, підважити ціннісну єдність в мережах стосунків. У результаті до просторових відстаней додавалися штучно створені розриви в комунікації, і так давалася взнаки сутнісна характеристика медіа листування, в якій проявлялася його спорідненість із усіма медіа – здатність підкреслювати екзистенціальні відстані і розриви.

Дистанція є концептом, котрий дозволяє найкраще описати подвійність, без якої годі уявити існування будь-якого медіа. Реальність епістолярної комунікації структурована наявністю відстаней, що їх долають і остаточно не можуть здолати комуніканти. Поруч із поліфункціональністю і полідискурсивністю *дистантність* – найяскравіша риса листування як практики комунікації, в якій проступають і прикмети медіальності як характеристики людського існування із притаманним йому усвідомленням смисложиттєвого значення відстаней між людиною і світом. Епістолярна комунікація увиразнює зовнішні і внутрішні дистанції, долає їх і збільшує їх відчуття, підставою для чого є те, що медіа листування окрім комунікативного має екзистенціальний та інтерекзистенціальний потенціал. Зв'язок між адресантом і адресатами утримується попри накопичення дистанцій, хоча дистантність зумовлює і недосконалість листування як медіа, котре творить обмеження, множить їх і заганяє людей у рамки, що можуть сприйматися ними як несвобода. Підтвердження таких особливостей епістолярної комунікації знаходимо у листуванні Василя Стуса, в якому, починаючи з ранніх звернень до друзів, виразне усвідомлення *просторових, часових, комунікативних, екзистенціальних і смислових дистанцій*. На позір його епістолярний дискурс-діалог спрямований на додання рамки, створеної першим і другим типами дистанцій, але найяскравіше його медіальний потенціал проявляється в моменти опору впливам третього, четвертого і п'ятого типів. Переживання просторової віддаленості впливає на зміст його листів, співіснування у них різних мовних ігор і характер комунікативних зв'язків із адресатами. Для листування Василя Стуса характерна трансформація *просторової відстані* між тими, хто комунікує, у переживання присутності смислової дистанції, котра може бути оцінена як негативно, так і позитивно. Натомість *часові дистанції*, пов'язані із відтермінуванням отримання і прочитання листа від ситуації його написання, оцінюються як такі, що деформують комунікацію. Переживання *комунікативних дистанцій* в його листуванні зумовлене присутністю розривів в діалозі, згасанням порозуміння і надії на можливість його досягнення в майбутньому. Усвідомлення *екзистенціальних і смислових дистанцій* часто пов'язане із переживанням ним втрати взаєморозуміння із цінними Іншими, відчуженням та дистанціюванням, притаманним пізнанню і самопізнанню. В епістолярному дискурсі Василя Стуса просторові, часові і смислові дистанції переживаються ним як комунікативні, а їх фіксація у листах підсилюється медіа письма, «вмонтованого» в медіа листування. Для його листів різних років характерні прямі вказівки на *просторові дистанції* (листи до Віктора Дідківського, датований вереснем 1959, до батьків від 13–17.06.1975, до Віри Вовк від 22.03.1977, до Рити, Бориса і Катерини Довганів від 18.03.1977, до Анни-Галі Горбач від 12.04.1977). У зверненні до батьків від 8.03.1977 він фіксує неможливість здолати відстані, в листі до дружини, датованому тим же днем, немає вказівок на тисячі кілометрів, але йдеться про ціннісний смисл дистанції. У листі до Івана Світличного від 13.07.1978 присутній приклад іронічного позначення масштабів просторових відстаней. У полілісті, адресованому Михайлині Коцюбинській, Свіплані Кириченко, Юрієві Бадзю, Леоніді і Надії Світличним, Павлові Стокотельному, Риті і Борису Довганям, від 29.10.1977, Василь Стус наголошує на просторовій дистанції між ним та Україною. У листі до дружини і сина від 01.06.1981 міркування про дистанції вплетені в реферування статті фізика Абдуса Саляма про співвідношення часу і простору. Загалом просторові дистанції творять зовнішню рамку його епістолярної комунікації, а їх додання спонукає до пізнання Інших і самопізнання через контакт із ними, відтак віддаленість часто обертається відкриттям можливості зближення. Тут же присутнє й розуміння того, що медіа листування може породжувати продуктивний дискурс-діалог і дискомунікацію.

Починаючи з листів до друзів у 1960-х, помітне усвідомлення Василем Стусом можливості проявлення *сміслових дистанцій*, які проступають у листуванні, хоча у безпосередньому спілкуванні їх раніше не було. Тоді ж з'являються і перші приклади переростання просторових дистанцій у комунікативні (листи до Анатолія Лазоренка від 5.10.1959 та до Бориса Дорошенка від 12.04.1960). З 1960-х присутні у епістолярному дискурсі-діалозі і приклади усвідомлення можливості появи нездоланих сміслових дистанцій. Передусім йдеться про його листування із редакціями літературних часописів, відомими авторами чи критиками, що в більшості випадків містить спроби встановити діалог на незначних просторових відстанях. У листі до Анатолія Лазоренка від 25.01.1963 зіставлено діалог із другом як зі смислово близьким Іншим та неможливість діалогу із смислово віддаленим Андрієм Малишком, до котрого Василь Стус звернувся у грудні 1962 у листі, сповненому міркувань про ситуацію із українською культурою. Епістолярні звернення до відомого поета виявилися показовими для усвідомлення існування нездоланих сміслових дистанцій, констатацією того, що листування має шанси перетворитися на засіб їх увиразнення. Натяк на це присутній і в листі до українського радянського письменника і критика, Анатолія Мороза, орієнтовано датованому 1968. Натомість у датованому 25.08.1970 листі-відповіді рецензентові збірки «Зимові дерева» Євгену Адельгейму Василь Стус намагається продовжити діалог, сподіваючись на можливість взаєморозуміння. Справжнім тріумфом сміслових дистанцій і увиразненням комунікативних дистанцій можна назвати збережені його листи до соціокультурно і ціннісно далеких адресатів – осіб з офіційних літературних кіл або представників державних органів влади, на встановлення діалогу із якими він спочатку таки сподівався. Відкриті звернення Василя Стуса, писані у різних екстралінгвістичних ситуаціях з «радянської волі» і місць неволі, свідчать про здатність листування бути простором уточнення його ціннісних орієнтацій. Медіапотенціал таких листів відрізняється від притаманного звичайній епістолярній комунікації, адже в них звернення до одного або кількох адресатів передбачає вихід повідомлення з приватної у публічну сферу. Їх можна зарахувати до медіатекстів, адже їх мета часто пов'язана із функціями масової комунікації і прагненням започаткувати публічний дискурс, якщо не на макрорівні, то на мезорівні, та й місцем їх оприлюднення можуть стати масмедіа. Розквіт таких звернень як варіанту публічної комунікації співмірний розвитку «реальності мас-медіа» (Ніклас Луман). На перший погляд видається, що відкритий лист взагалі не є листом у його питомому значенні, бо в ньому зруйновано приватність. Продуктивно виходити із того, що відкриті листи передбачають особливе співвідношення приватного і публічного та інший статус приватності адресата та адресанта. Автор відкритого листа оприлюднює своє звернення до конкретного Я, але воно трансформує зв'язок між Я і Ти у Я – Ми, Я – Вони, Ми – Вони. Випадки приєднання до підписантів колективних листів траплялися у житті Василя Стуса. Дмитро Стус згадує про кількомісячне перебування батька в Києві між першим і другим ув'язненнями: «Він написав багато листів в захист Чорновола, якого тоді по абсолютно сфабрикованому і надуманному звинуваченню посадили. Писав листи з приводу арешту і засудження Овсієнка, Горбала і ще кількох людей, я всіх не пам'ятаю. Практично кожен тиждень він щось кудись писав» [12, с. 125–126]. Проте саме авторські відкриті листи мають виняткове значення для розуміння медіальної специфіки його епістолярного дискурсу – самовираження власних позицій у них настільки ж важливі, як і акцентування на соціокультурних явищах і подіях, а комунікативний намір пов'язаний із увиразненням чогось, що, на думку автора, має бути оприсутнене, відтак – наділене смыслом. Так відкритий лист стає частиною медіакультури і в ньому спрацьовує прикмета масмедіа – реальним є те, що оприлюднене.

Часто задекларованими адресатами звернень Василя Стуса були особи, соціокультурно і ціннісно далекі, і спроба комунікувати із ними – нагода для кристалізації його ціннісних орієнтацій, а надія на можливість долання комунікативних дистанцій – частина

мотивації їх написання. Спільний момент його відкритих листів – обґрунтування необхідності розгортання дискурсу-діалогу з культурних і соціально-політичних питань, але фактично ці звернення стають способом проявлення смислових і комунікативних дистанцій між автором і його адресатами, що веде до унеможливлення дискурсу-діалогу, спрямованого на взаєморозуміння. Висловлене у них в умовах радянської дійсності робить більшість їх «цінними» доказами у справах проти Стуса, що пізніше засвідчили і слідства, і суди. Наприклад, у Постанові про притягнення його як обвинуваченого від 22.01.1972 поруч із вказівкою на виготовлення і розповсюдження документів, в яких він «зводив наклеп на радянський державний і суспільний лад», згадано Лист до Президії Спілки письменників України і партійних органів. Фатальну роль відіграла і чернетка його листа до Петра Шелеста, написаного орієнтовно на межі 1965–1966, не менш показовими для обвинувачення виявилися і лист до ЦК КПУ і КГБ при Раді міністрів УРСР «Нині зрозуміло кожному...» на захист Валентина Мороза, і листи на захист Святослава Караванського. Всі приклади виходу в простір публічної комунікації були підтвердженням нездоланності смислових і комунікативних дистанцій. Закріпилося їх увиразнення і в написаних під час слідства листах – до Петра Шелеста, до секретаря КП УРСР (із копією до Президії Спілки письменників України) Федора Овчаренка, до голови Спілки письменників України Юрія Смолич. У листах до адресатів, котрі уособлювали інстанції, інституції, управлінські структури УРСР, приватність епістолярної комунікації трансформувалася. Так у зверненнях до Петра Шелеста Василь Стус називає адресата на Ви, за чим проглядає множина колективного і безликого «Ви» інституції, що свідчить про неможливість подолати дискомунікацію. Водночас саме у відкритих листах медіапотенціал листування творить можливості виходу на прикордоння мезо- і макрорівнів масової комунікації, а вони самі є частиною дискурсу, неможливого для реалізації в реальності радянських мас-медіа, і фактом свого існування свідчать про зазіхання на творення альтернативного публічного дискурсу на мезорівні масової комунікації, що підтверджує здатність епістолярної комунікації виконувати функції медіа. В кожному наступному зверненні Василь Стус послідовно увиразнював етичне обґрунтування дискурсу-діалогу і говорив про дискурс як спосіб діалогічно-аргументативної перевірки спірних домагань значущості. Огляд згаданих звернень засвідчує, що поступово він розчаровується у можливості подібного в СРСР, і водночас продовжує виписувати власні ідеальні параметри дискурсу-діалогу, наголошуючи на потребі інтерсуб'єктивності процесу аргументативного взаєморозуміння і переконанні в можливості існування волі до взаємності, бодай в формі проекту. Драматичною кодою у серії відкритих звернень Василя Стуса кінця 1960-х–початку 1970-х, писаних з радянської волі і неволі, є відкритий лист до редакції «Літературної України», написаний у вересні 1972 майже одночасно із Касаційною скаргю на вирок суду, в якому адресати взагалі не проглядаються – це монолог в нікуди, в ніщо, в порожнечу із мінімальною надією на те, що там може бути Ти або Ви. По суті джерелом збільшення смислових дистанцій у випадку із такими листами виступало те, що він і його офіційні адресати жили в різних життєсвітах, формально перебуваючи у одній країні, а листування увиразнило відмінності між цими життєсвітами. Проблематика витоків дискомунікації та збільшення смислових дистанцій у його відкритих зверненнях особливо важлива сьогодні, коли українські філософи Євген Бистрицький і Людмила Ситниченко [13] в горизонті екзистенціальної російсько-української війни ставлять питання про обмеженість відомих перспектив розуміння комунікації, якщо йдеться про комунікантів з різних життєсвітів. Листування Василя Стуса постає як документ-свідчення його особистої екзистенціальної війни. Огляд його відкритих звернень кінця 1960 – початку 1970-х років до адресатів, віддалених комунікативними

і смисловими дистанціями, засвідчує, що багато з висловленого часто адресовано не тільки тим особам, котрі позначені як адресати. Розмаїття не-епістолярних мовних ігор у листах є натяком на усвідомлення автором можливої присутності вторинних адресатів – уявної медіааудиторії, здатної інтерпретувати вміщені у зверненні смисли краще, ніж адресат зазначений. Це ще раз підтверджує, що медіапотенціал таких листів ґрунтується на зміні співвідношення приватного–публічного і перетворенні їх на медіатексти. Виявлення нездоланості дистанцій не спонукало Василя Стуса до зневіри у пошуку недистанційованої смислово і комунікативно аудиторії. Пишучи подібні тексти з місць неволі на початку 1970-х, він не міг не розуміти, що бажаний для нього дискурс-діалог не є реальним у радянській реальності, але продовжував виписувати його параметри саме як *етичного дискурсу*, в якому справедливість – ключова категорія. Серед листів другої половини 1970-х, які близькі до відкритих, є звернення до Петра Григоренка і Левка Лук'яненка 1977-го, до Андрія Сахарова 1979-го і до ПЕН – клубу 1976-го. У них відчуття смислових і комунікативних дистанцій мінімальне, натомість присутня надія на те, що адресат може стати медіумом для поширення повідомлення листа вторинним адресатам, і такий лист вповні перебирає на себе функції медіа. Між двома групами текстів перебувають листи, котрі демонструють парадоксальність у вираженні комунікативних і смислових дистанцій між адресантом і первинним адресатом та орієнтацію на вторинну аудиторію. Прикладами цього є відкритий лист до Івана Дзюби 1975-го та написане Василем Стусом з заслання звернення до поета і члена Президії Верховної Ради СРСР Расула Гамзатова, в яких згадки про можливу реальність справедливості у горизонті несправедливості радянської реальності виявляються підтвердженням збільшення комунікативної і смислової дистанції між автором і первинними адресатами. Адресант жертвує можливостями долання комунікативних дистанцій, якщо для цього потрібно поступитися справедливістю, адже без врахування конститутивної основи справедливості і взаємоповаги, діалог для нього неможливий. Відкриті листи і близькі до них звернення до радянських очільників, літературних функціонерів та до незнайомих особисто, але відомих персон з дисидентського кола, часто ставали (у першому випадку) або могли стати (у випадку другому) простором у вираженні смислових і комунікативних дистанцій. Місце такого листування в епістолярному дискурсі Василя Стуса особливе, адже воно цінне співвідношенням приватного–публічного у зверненні до незнайомих, і ключем до розуміння його специфіки може стати осмислення комунікації особи із близькими і віддаленими Іншими. Альфред Шюц [14, с. 82–85] наголошує, що соціальний зв'язок з близькими знайомцями, безпосередньо присутніми в нашому житті або тими, що були такими колись, має свої особливості, котрі проявляють специфіку людського існування, водночас соціальний зв'язок і комунікація із віддаленими Іншими не менш важлива для його розуміння. Він виділяє такі плани соціальних зв'язків у життєві: соціальні стосунки обличчям до обличчя, основою яких є тілесна співприсутність і просторова близькість (Ти-настанова і Ми-зв'язок); соціальні стосунки, що передбачають опосередковану дистанційовану співприсутність (Ви-зв'язок з неблизькими сучасниками) та соціальні стосунки між тілесно несприятними попередниками і послідовниками. За словами Шюца у Ти-настанові Інший сприймається як особистість і в разі взаємності звернення одне до одного конститується особливий тип соціального зв'язку – Ми-зв'язок, який передбачає, що досвіди скоординовані, взаємопов'язані і взаємно визначають одне одного. У ньому підтверджується інтерсуб'єктивність життєвіту не як приватного, а як спільного досвіду. Шюц [14, с. 84] пропонує живий Ми-зв'язок співвіднести зі світом в актуальній досяжності, відтворюваний Ми-зв'язок – із відтворюваною досяжністю, соціальний світ сучасників – із досяжністю, котру можна здобути. Отже, соціальні зв'язки

із сучасниками спираються на Ви-настанову, і якщо Ти-настанова передбачає взаємне відображення безпосереднього досвіду Іншого, то Ви-настанова – схоплення Іншого як персонального або функціонального типу. Шюц висновкує, що внаслідок цього соціальні зв'язки із Ви-настановою принципово мають лише *характер шансу*. Якщо розглянути з перспективи розрізнення Ми-зв'язку і Ви-зв'язку епістолярні звернення Василя Стуса до комунікативно віддалених адресатів, то у них виразна специфіка другого типу соціального зв'язку, бо опосередкованість подвоюється і постає як опосередкованість, притаманна епістолярній комунікації загалом, та як опосередкованість соціального зв'язку. Спрямування на написання цих текстів на межі 1960–1970-х почасті спиралося сподівання на досяжність, котру можна здобути, але епістолярне звернення ставало граничною формою перевірки можливості медіа листування долати дистанції, і перетворилося на тріумф смислової дистанції. Первинні Інші-адресати у кращому випадку схоплюються як функціональний тип, і сама комунікація *має характер шансу*. Ви-зв'язок не надто сприяє доланню комунікативних і смислових дистанцій і пошуку взаєморозуміння. У листах Василя Стуса 1970-х з місць неволі до радянських партійних діячів недостатність Ви-зв'язку виразна. Натомість лист до Івана Дзюби є прикладом болочого переходу від Ми-зв'язку до Ви-зв'язку, а листи до Петра Григоренка або Андрея Сахарова – випробовуванням шансу на комунікацію і опір дистанціям, набагато менше сподівань на це у чернетці листа до Расула Гамзатова. Окрім первинних адресатів перелічені звернення мають ще й вторинних – можливу уявну аудиторію, кожен Інший в якій міг би забезпечити прояв як продуктивності Ви-зв'язку, так і можливість його недостатності. Майже всі збережені листи Василя Стуса до рідних і друзів фіксують розмаїття проявів Ми-зв'язку із Ти-настановою. У них здатність медіа листування долати дистанції (просторові, часові, смислові, комунікативні, екзистенціальні) між автором і близькими Іншими – запорука збереження Ти-настанови. Практика обміну епістолярними посланнями потрібна тоді, коли цінні Інші припинили бути тілесно присутніми і особа не може відчутти їх близько до себе, але їх близькість продовжує тривати. Це має виняткове екзистенціальне значення для суб'єкта, адже втрата Ми-зв'язків є не просто обмеженням здатності Я до комунікації, а по суті загрозою для існування цього Я. Листування – прикордоння між безпосереднім і опосередкованим досвідами Іншого, де можливі різні перехідні форми аж до комунікативної дистанції і дисконікації. Серед тих, кому писав листи Василь Стус, маємо градацію безпосередності, коли листування фіксує як спроби збереження Ми-зв'язку шляхом долання дистанцій, так і різноманітні переходи від Ми-зв'язків до Ви-зв'язків, а близький Інший або Інша стають віддаленими. Прикмета листування Василя Стуса, особливо з місць неволі, – наявність адресатів, щодо яких просторові і комунікативні дистанції спричинили можливість загрозливого переходу від Ми-зв'язків до Ви-зв'язків, та поява серед адресатів сучасників, із якими автор не був знайомий, але Ви-зв'язок із ними внаслідок змістовного листування став продуктивним за наявності просторових і часових дистанцій (листування під час першого ув'язнення із Миколою Горбалем, з представницею Міжнародної амністії Христіною Бремер, німецькою перекладачкою Анною-Галею Горбач). Опосередкованість епістолярної комунікації із Іншими, стосунки із якими до появи просторових дистанцій існували у форматі Ми-зв'язку, часто переживалася як нездоланна комунікативна дистанція. В епістолярному дискурсі Василя Стуса маємо приклади і того, як просторові і часові дистанції переплітаються із екзистенціальним переживанням дистанційованості від Інших і від самого себе, що потребує окремого дослідження в майбутньому.

Висновки. Проведений розгляд дозволяє накопичити важливі для подальшого осмислення епістолярного дискурсу-діалогу Василя Стуса тези, цінні в часи російсько-української

екзистенціальної війни, коли проблематика комунікації і дискомунікації актуальна. Специфіка співіснування і спільнодія просторових, часових, смислових і комунікативних дистанцій у його листуванні часто призводять до появи дистанцій екзистенціальних й увиразнення дискомунікації та проявляють медіальну специфіку листування. Тріумф смислових і комунікативних дистанцій у його відритих зверненнях до радянських очільників і митців оприсутнює спроможність епістолярію потенціально бути медіа і не лише нагадувати авторові про нездоланність дистанцій, але й увиразнювати його ціннісні орієнтації та розуміння суті діалогу навіть тоді, коли такий діалог неможливий. Розгляд появи вторинних адресатів та порівняння Ми-настанови і Ви-настанови у листах Василя Стуса дозволяє розкрити особливості переживання ним смислових дистанцій, що підсилює медіальний потенціал епістолярного дискурсу. Предметом майбутніх досліджень може стати феномен екзистенційної дистанційованості від Інших і від самого себе, посталий в епістолярії поета до рідних і друзів.

Список використаної літератури

1. Коцюбинська М. Х. Листи і люди: Роздуми про епістолярну творчість. Київ: Дух і Літера, 2009. 584 с.
2. Кузнецов В. О. Етико-естетична максима епістолярію Василя Стуса : Автореф. дис. ... кандидата філологічних наук : 10.01.01 – українська література. Національний університет «Києво-Могилянська академія». Київ, 2011. 23 с.
3. Глушковецька Наталія. Основні етапи оприлюднення та літературознавчого осмислення епістолярної спадщини Василя Стуса. *Слово і Час*. 2018. № 6. С. 12–21.
4. Загоруйко Н. В. Стус та Р. М. Рільке – естетичні пошуки мистецького діалогу (за епістолярною спадщиною В. Стуса). *Наукові записки. Серія Філологічна*. 2013. Вип. 23. С. 68–80.
5. Загоруйко Н. В. Листи Василя Стуса як феномен епістолярної творчості. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія Філологічна*. 2011. Вип. 21. С. 185–196.
6. Мазоха Г. Екзистенційні мотиви в епістолярній спадщині В. Стуса. *Теоретична і дидактична філологія: збірник наукових праць*. 2011. Вип. 10. С. 223–233.
7. Єгорченко Маргарита. Ідея життєтворчості в рецепції Василя Стуса : тексти і контексти. *Актуальні проблеми української літератури і фольклору*. 2019. № 27. С. 147–160.
8. Михайлова Тетяна. Погляди Василя Стуса на поезію (на матеріалі епістолярію). *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур : Пам'яті академіка Леоніда Булаховського*. Вип. 32. 2017. С. 223–233.
9. Юрчишин-Біловус Леся. Інтертекстуальні виміри міжлітературного діалогу Рільке – Бажан – Стус (на епістолярному матеріалі). *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. Вип. 33: Теорія літератури та порівняльне літературознавство, ч. 2. Львів, 2004. С. 246–52.
10. Доброносова Ю. Д. Розмаїття мовних ігор як прояв медіамережевої специфіки епістолярного дискурсу Василя Стуса. *Вісник Львівського університету. Серія Філософські науки*. Вип. 28. 2021. С. 40–47.
11. Доброносова Ю. Д. Філософське розуміння перекладу у Василя Стуса і Вальтера Беняміна: пошук і творення смислів. *Вісник Львівського університету. Серія філософські науки*. Вип. 29. 2022. С. 65–73.
12. Нецензурний Стус. Книга у 2-х частинах. Частина 1. Упорядкування Богдана Підгірного. Тернопіль: Підручники і посібники, 2002. С. 125–126.
13. Бистрицький Євген, Ситниченко Людмила. Філософія і дискурс війни: конфлікт світів як межа комунікативної теорії Юргена Габермаса. *Філософська думка*. 2022. № 3. С. 64–82.

14. Шюц Альфред, Лукман Томас. Структури життєсвіту. Пер. з нім. Вахтанга Кебуладзе. Київ: Український Центр духовної культури, 2004. 560 с.

**DISTANCES IN THE VASYL STUS'S EPISTOLARY DISCOURSE:
BETWEEN COMMUNACATION AND DISCOMMUNACATION**

Yuliia Dobronosova

National Transport University,

Faculty of Economics and Law, Department of Philosophy and Pedagogy

Omelyanovycha-Pavlenka str., 1, 02000, Kyiv, Ukraine

The author proposes to update the methodology and research directions of modern Ukrainian philosophy to understand the essence of the existential challenges of Russian-Ukrainian war. The philosophical understanding of communicative orientation of human existence in extreme situations and dynamics of communication and discommunication in heritage of Ukrainian philosophers and artists is recognized as relevant and current. The purpose of the review is identification of the mediacommunicative meaning of various types of distances in the epistolary discourse of Vasyl Stus. The author characterizes distance as the basis of the specificity of media correspondence and explains the prerequisites of appearance of semantic and communicative distances in epistolary discourse-dialogue. Media of correspondence ensures communication and outlines the presence of distances between people. Distance is the most striking feature of epistolary communication. Spatial, temporal, communicative and semantic distances are present in the epistolary discourse of Vasyl Stus. Experiencing communicative, existential and semantic distances is associated with gaps in dialogue and loss of understanding with valuable others. Vasyl Stus's open appeals to official Soviet figures are triumph of semantic and communicative distances. The cooperation of spatial, temporal, communicative and semantic distances leads to the emergences and emphasizes discommunication. His correspondence is evidence of the collision of different life words and his personal existential war. Consideration of secondary addresses in the correspondence of Vasyl Stus allows us to blur semantic distances. The author uses the methodology of Philosophy of media and the approaches of Alfred Schütz to analyze the mediacommunicative specificity of epistolary discourse and suggests in future studies to consider the existential experience of distances in Vasyl Stus's letters to relatives and friends.

Key words: media of correspondence, epistolary discourse, epistolary communication, communicative distances, discommunication.